

Антонюк М.А.

(Полтава)

**ПОНЯТТЯ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ТА ОБРАЗУ СВІТУ
В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ
«МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ (ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМПОНЕНТ)»,
«МАТЕМАТИКА», «ПРИРОДОЗНАВСТВО»**

У статті розглянуто поняття наукової картини світу та образу світу як інструменти інтеграції знань, що реалізуються в освітніх галузях «Мови й літератури (літературний компонент)», «Математика», «Природознавство». Визначено підстави і можливості інтеграції знань вищезазначених освітніх галузей. Описано, як учителі мови і літератури розуміють поняття «образ світу».

Ключові слова: наукова картина світу, образ світу, національний образ світу, інтеграція, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, анкетування.

В статье рассмотрено понятие научной картины мира и образа мира как инструменты интеграции знаний, реализуемых в образовательных областях «Естествознание», «Математика», «Языки и литературы». Определены основания и возможности интеграции знаний вышеупомянутых образовательных областей. Описано, как учителя языка и литературы понимают понятие «образ мира».

Ключевые слова: научная картина мира, образ мира, национальный образ мира, интеграция, Государственный стандарт базового и полного общего среднего образования, анкетирование.

The article deals with the concept of the scientific picture of the world and the image of the world as the vehicles of integration of knowledge which are realized in the educational branches «Natural sciences», «Mathematics», «Languages and literature». The basis and possibilities of integration of knowledge of the mentioned educational branches are determined. It is outlined how the teachers of Ukrainian language and literature understand the notion of «image of the world».

Key words: scientific picture of the world, image of the world, national image of the world, integration, state standard of basic and complete general secondary education, questionnaires.

Постановка проблеми. Певна суперечність між змістом шкільної освіти, між принципово різними способами осягнення одного і того самого предмета (скажімо, баченням людини в біології та в літературі), з одного боку, та її надзавданням допомогти школяреві сформувати свій унікальний і цілісний образ світу, з іншого, зумовлює необхідність не лише теоретично обґрунтувати поняття образу світу в педагогіці, але й розробити методичні основи його застосування для конкретних дидактичних цілей. Попри те, що зміст навчання має на меті пояснити учням різницю між науковим та мистецьким баченням дійсності, в сучасній українській школі є лише поодинокі спроби скористатися такими поняттями «наукова картина світу» та «образ світу» як дидактичними інструментами формування цілісності знань учнів та їхніх індивідуальних образів світу. Вочевидь, повноцінна інтеграція знань, поданих в освітніх галузях «Мови й літератури (літературний компонент)», «Математика», «Природознавство», неможлива без установалення співвідношень між вищезгаданими поняттями, а також без визначення внеску знань з природничих і точних наук в образ світу учня і, відповідно, знань, забезпечених літературним компонентом галузі «Мови й літератури», в наукову картину світу учня.

Оскільки сучасна старша школа в Україні зіткнулася з викликом профілізації, проблема інтеграції знань у старших класах стоїть особливо гостро. Уже розроблені, обговорені та схвально прийняті педагогічною громадськістю програми інтегрованих курсів з природничих наук [8], однак сутнісна інтеграція знань можлива на рівні взаємодії освітніх галузей, визначених Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [7]. Зрозуміло, що інтегровані курси суміжних дисциплін, як, наприклад, щойно згаданих природничих або гуманітарних, на сьогодні є прийнятним рішенням з огляду на сучасний стан розробленості навчально-методичної літератури та підготовки вчителів, але недостатнім, якщо зважити на необхідність формування цілісного образу світу старшокласника та його наукової картини світу. Необхідно шукати підґрунтя для сутнісної

інтеграції знань, які дає школа, щоб елементи знань з різних шкільних дисциплін (кожна з яких, у свою чергу, відтворює певну галузь науки) не суперечили одне одному, а склалися в цілісність.

Цілі статті. Враховуючи вищенаведені міркування щодо проблеми інтеграції в сучасній старшій профільній школі, а також зважаючи на необхідність здійснювати інтеграцію знань без утрати іманентної специфіки кожного виду пізнання (як наукового, так і емоційного), ми вбачаємо мету нашого дослідження в аналізі змісту понять «наукова картина світу» та «образ світу» в контексті інтеграції знань освітніх галузей «Мови й літератури (літературний компонент)», «Математика», «Природознавство». Для цього слід вирішити такі завдання:

- з'ясувати дидактичний зміст поняття «наукова картина світу»;
- з'ясувати контекст ужитку поняття «образ світу» в Державному стандарті базової і повної загальної і середньої освіти;
- визначити межі поняття «образ світу» із залученням сучасного філософського розуміння феномену світу;
- здійснити огляд можливостей інтеграції знань вищезазначених освітніх галузей у межах Державного стандарту базової і повної загальної і середньої освіти та навчальних програм, які реалізують цей стандарт;
- окреслити межі впливу літератури на наукову картину світу та роль природничих наук та математики у формуванні образу світу;
- описати й проаналізувати результати анкетування, проведеного серед учителів-словесників з метою дослідити їхнє розуміння образу світу та обізнаність із нормативними документами в сфері освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «образ світу» на сьогодні має солідну історію побутування у когнітивній та перцептивній психології. Його вживання є настільки частим, а значення – настільки широким, що потреба бодай окреслити межі вживання та розмаїття значень є цілком очевидною. Як приклад реалізації цієї потреби можемо навести

розвідку Н. Чуєшевої про історію виникнення і побутування поняття «образ світу» в царині психології сприйняття [13]. На нашу думку, це дослідження є настільки ґрунтовним і вичерпним, що позбавляє необхідності вдаватися до аналізу відповідної наукової літератури з психології в нашій статті. Вважаємо за доцільне підкреслити, що константними рисами образу світу в концепціях різних учених є його інтегральна, цілісна природа та причетність до системи значень або сенсового поля – цього, за О. Леонтьєвим, п'ятого квазівиміру дійсності [13, с. 21]. До останньої тез ми ще повернемося далі.

У той же час поняття образу світу, попри його беззаперечну причетність до пізнавальної сфери особистості, порівняно рідко стає предметом педагогічних студій. Як виняток можна навести розвідку М. Фроловської [12], де образ світу розглядається як елемент професійної культури педагога. На думку авторки, роль професійного образу світу педагога полягає в тому, що саме він (а не, скажімо, узагальнена картина педагогічної дійсності, світогляд чи навіть Я-концепція педагога) забезпечує подолання відчуження вчителя від тієї педагогічної дійсності, яку він сам створює [12, с. 20]. Небезпідставно наголошено на діалогічній природі професійного образу світу педагога та його сенсопороджувальній силі, однак, на наш погляд, у визначенні самого поняття бракує послідовності: в одному місці авторка вбачає в образі світу педагога підсумок діяльності педагога в об'єктивній освітній дійсності [12, с. 21], в іншому – не стільки відображення минулого теперішнього, скільки очікування щодо майбутнього [11, с. 22]. С. Смирнов, якому належить розробка теорії образу світу, наголошує на тому, що образ світу має випереджувальну роль у сприйняттіб «Головний внесок у процес побудови образу предмету чи ситуації вносять не окремі чуттєві враження, а образ світу в цілому» [9, с. 142–143].

Сучасний дослідник інтеграції в шкільному навчанні К. Гуз стверджує, що «дидактичні основи образу світу спеціально в дидактичній літературі не розглядалися» [3, с. 103]. Вищезгаданий автор разом з В. Ільченко керував розробкою освітньої моделі «Довкілля», заснованої на загальних

закономірностях природи, які є наскрізними принципами інтеграції природничих знань у цілісність. Як зазначають В. Ільченко та К. Гуз, «результатом інтеграції є формування життєствердного образу світу учня» [4, с. 33], котрий у свою чергу можна визначити як «особистісно значущу систему знань про дійсність» [4, с. 32]. В освітній системі «Довкілля» джерелами формування образу світу є не лише зміст шкільної природничої освіти, але й народознавчий матеріал – відомості про народний календар і прогностик українців. Показово, що в цій освітній моделі для визначення сформованості образу світу в учня використовується момент саморефлексії – на підсумковому занятті учні заповнюють структурно-логічну образу світу, розташовуючи в заданій моделі елементи природничих знань [3, с. 266–268].

Незважаючи на те, що кожен навчальний предмет є моделлю певної наукової дисципліни, а науковість є однією із засад освіти, способи пізнання дійсності у природознавстві й літературі настільки відмінні між собою, що в їхньому поєднанні центр ваги буде лише на одному предметі, тоді як зміст іншого суттєво постраждає: приміром, література буде цікавитися природою виключно як предметом мистецької рефлексії, а природознавство використовуватиме літературні твори виключно як ілюстративний матеріал для своїх цілей, ігноруючи інтенції письменника. На нашу думку, це не сприятиме формуванню цілісного образу світу старшокласників, де раціональний та емоційний способи пізнання не знецінювалися б щодо одне одного. Отже, необхідно визначити, які можливості для формування образу світу дає зміст сучасної шкільної освіти та який взаємозв'язок існує між образом світу учня та його науковою картиною світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед визначимося з дидактичним змістом поняття «наукова картина світу». Автори сучасного підручника з інтегрованого курсу «Природознавство» для старшої школи вводять поняття природничо-наукової картини світу, яка є системою знань про природу. Далі автори пояснюють окремо кожне слово, що входить до складу терміну, і доходять висновку: «Природничо-наукова картина світу –

це система знань про природу, в основі якої лежать найзагальніші, спільні для всіх природних об'єктів закономірності». Згадана картина світу, попри її всезагальність, однак, не охоплює всіх проявів таких феноменів, як людське мислення. Відомо, що воно багато в чому зумовлене мовою, причому не «мовою» взагалі, а мовою, що об'єднує певну національну чи етнічну спільноту: французькою, англійською, українською, гінді тощо. Відповідно, в свідомості людини існує мовна або, як її ще називають, найвна картина світу. Її взаємозв'язок з науковою картиною полягає в тому, що без мови неможливою була б наукова картина світу, але й реконструювати мовну картину світу (тобто, за словами Ю. Апресяна, відповіді на питання, як влаштована мова [15, с. 33]) неможливо, не спираючись на наукові знання.

Тепер розглянемо контекст уживання поняття «образ світу» в змісті шкільної освіти. Чинний Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти пропонує розглядати це поняття виключно в межах освітньої галузи «Мови і літератури», а саме такого елемента її літературознавчої складової, як компаративна змістова лінія. У тексті нормативного документу читаємо, що учні повинні «встановлювати спільні закономірності розвитку різних літератур, видів мистецтва, зіставляти художні твори в різних аспектах (проблемно-тематичному, сюжетному, образному та інших), розкривати специфіку втілення актуальних тем у різних національних літературах, виявляти національні образи світу і характери в літературі, схожість і відмінність авторської позиції митця» [7, с. 34]. Відсутність коментарів і роз'яснень до тексту Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, які б допомогли вчителю зорієнтуватися у вимогах цього обов'язкового до виконання документу, змушують нас розглянути генезу поняття «національний образ світу» (так, як ужито в тексті стандарту). Значну частину свого творчого життя присвятив концептуалізації цього поняття й описові його конкретних національних утілень російський філолог і мислитель Г. Гачев. Учений сформулював власне бачення національного образу світу так: «Подібно до того, як людина є потрійною

єдністю: тіло, душа, дух (розум) – так і кожна національна цілісність становить собою космо-психо-логос, <...> тобто єдність місцевої природи (космос), національного характеру (психея) і складу мислення (логос)» [2]. У такий спосіб Г. Гачев описав національні образи Росії, Індії, Америки, Італії, Польщі, Грузії, Казахстану тощо, створивши унікальний жанр «національної мандрівки». Винятково широка ерудиція вченого дозволяла йому вбачати подібність у таких далеких речах, як, приміром, дифтонги з нисхідною інтонацією в італійській мові і теорія вільного падіння тіл Г. Галілея або готична вертикаль німецького собору й висхідна інтонація дифтонгів у німецькій мові. Однак попри безсумнівну цінність мисленнєвого досвіду Г. Гачева його роботи не можна вважати науковими у строгому сенсі цього слова. Сам автор був свідомий цього, наводячи рядки з листа Ю. Лотмана про одну зі статей Г. Гачева: «Ваша робота вирізняється глибока думками, але ці думки видаються мені радше художніми, ніж науковими. І взагалі, стаття більшою мірою факт художньої прози, ніж наукової» [2]. Ясна річ, Ю. Лотман не мав на меті знецінити працю колеги; він усього лише вказав на її особливість, яка полягає в недотриманні однієї з принципових вимог до наукового дослідження. У. Еко формулює цю вимогу так: «Дослідження зобов'язане означити шляхи перевірки і скасування пропонованої ідеї, тобто містити накреслення для продовження роботи іншими дослідниками» [14, с. 42]. Прозріння Г. Гачева не підлягають перевірці інструментами науки часто ще й тому, що перебувають на межі різних видів пізнання дійсності, наприклад науки й мистецтва, як ми бачили на прикладі інтонації дифтонгів та панівного архітектурного стилю. Поза тим його визначення національного образу світу має евристичний потенціал, оскільки до його складу входить єдність національного характеру – Психея, котра найкраще може бути виражена саме в словесності певного народу – як усній, так і писемній.

Говорячи про літературу як вираження національного образу світу, неможливо обійти увагою праці вже згаданого тут російського філолога і культуролога Ю. Лотмана. Розглядаючи літературу як одну з галузей

мистецтва, а мистецтво загалом – як елемент культури, вчений визначає інтегральну рису культури так: «...Усе розмаїття відмежувань культури від не-культури, по суті, зводиться до єдиного: на тлі не-культури культура виступає як знакова система» [5, с. 326]. Щоб пояснити знакову суть культури, а отже й мистецтва, Ю. Лотман вдається до біологічної аналогії, а саме до співвідношення між першою та другою сигнальними системами. Дещо подібним чином співвідносяться і природна мова людини та мистецтво: «Оскільки свідомість людини є свідомістю мовною, то всі види надбудованих над свідомістю моделей – в тому числі й мистецтво – можуть бути визначені як вторинні моделюючі системи. Отже, мистецтво може бути описане як певна вторинна мова, а витвір мистецтва – як текст на цій мові» [6, с. 22]. Головною рисою такої вторинної моделюючої системи, як мистецтво, є її здатність «передавати такий об'єм інформації, який цілковито недоступний для передачі засобами елементарної власне мовної структури» [6, с. 23].

Ще одна суттєва характеристика образу світу в літературі (і в мистецтві загалом) – це його здатність викликати саморефлексію в реципієнта. Про це писав С. Аверинцев: «Предмети гуманітарних наук складаються з речей особливого роду – речей, які завдяки включеності в людський світ стали знаками й символами; але якщо річ лише дозволяє, щоб на неї «дивилися», символ і сам запитально «дивиться» на нас» [1]. На підтвердження своєї тези вчений наводить рядки з сонету Р. М. Рільке, в якому поет звертається до читача, що дивиться на архаїчний торс Аполлона: «Не знать нам голови його, в якій / віч дозрівали яблука. Одначе / торс канделябром сяє, світло зряче, / б'ючи навспак, у плоті гомінкій / горить» (пер. Д. Павличка). Образ «зрячого світла» тим глибший, що йдеться про безголову, а отже й безоку скульптуру, яка, тим не менше, «дивиться» на глядача, спонукаючи його: «Ти своє життя зміни».

Окреслюючи змістові рамки поняття «образ світу», неможливо обійтися без сучасного філософського розуміння феномену світу. Звернувшись до

найновішого українського «Філософського енциклопедичного словника» (2002), читаємо: «Визначальними категоріальними характеристиками світу є цілісність, універсальність, саморозвиток, конкретна всезагальність» [11, с. 568]. Таким чином, що повніше індивідуальний образ світу відображає реалії об'єктивного світу, то ціліснішим і глибшим є внутрішній світ особистості. Для літератури принциповим є те, що образ світу людини складається не лише із певних рецептивних установок та знань про навколишній світ, але також і рефлексій світу внутрішнього – переживань, думок, почуттів, емоційних станів людини. Усунення цього компоненту суттєво збіднить як поняття «образ світу», так і власне образ світу конкретної людини. тому, підсумовуючи вищесказане, можемо визначити поняття «національний образ світу» як систему, що включає знаки належності того чи іншого явища до певної національної культури та рефлексію і саморефлексію носіїв цієї культури щодо явищ національної культури та щодо власної приналежності до неї. Ось чинники, що формують національний образ світу:

- мова;
- фольклор;
- національний характер;
- релігія;
- пантеон національних героїв;
- національне самоусвідомлення;
- природа, серед якої відбулося становлення народу;
- цінності, що їх обстоює певний народ;
- національне мистецтво.

Необхідно з'ясувати, якою мірою літературознавство, зокрема шкільний його варіант, може входити в наукову картину світу. На нашу думку, літературознавство може бути складовою наукової картини світу в тій мірі, в якій воно говорить про свій предмет науково, тобто вчить пояснювати літературні явища не з украй релятивістських смакових позицій («люблю Ліну Костенко, але не розумію авангард»), а з позицій літературознавчої

науки. Звичайно, зміст Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти зосереджується навколо відомостей з теорії та історії літератури, навіть залучає окремі елементи літературної компаративістики (як ми побачимо далі, аналізуючи поняття «образ світу»), однак цього недостатньо. Зміст шкільного літературознавства збагатиться і, що важливо в контексті нашого дослідження, матиме більше спільно для інтеграції з предметами освітніх галузей «Природознавство» та «Математика», якщо він міститиме розгляд поняття «культурно-історичні епохи», тим більше, що в українському літературознавстві є спроба теоретичної рефлексії з цього приводу – концепція українського філософа й літературознавця Д. Чижевського (знана літературознавцям під назвою «синусоида Чижевського»). Періодичність зміни «великих стилів», введена ним у розвідці «Культурно-історичні епохи», не лише співвідноситься із закономірністю періодичності в природі, але й недвозначно вказує, що і в сфері культури (в тому числі й у різних науках, які також є її складовими), існує власна періодичність. Підставою для сутнісної інтеграції знань з різних освітніх галузей є те, що науки, представлені конкретними шкільними предметами, є частиною культури, а її основними властивостями є, за Ю. Лотманом, знакова природа, протиставлення «культура – хаос» (хаос – те, що перебуває за межами культурного простору)».

Крім того, навчальні програми, які реалізують зміст відповідних освітніх галузей Державного стандарту, мають принцип побудови, що дозволяє здійснювати інтеграцію знань вже на сучасному етапі. Маємо на увазі компетентнісний підхід до вивчення предметів, який передбачає формування визначених компетентностей засобами всіх навчальних предметів. Серед цих компетентностей є і природничо-наукова та математична. Саме їх пропонує формувати сучасна програма з української літератури для 10–11 класів [10]. Рівень абстрактності вимог досить різний: якщо математична компетентність передбачає переважно загальнонавчальні уміння й навички (наприклад, уміння формулювати гіпотези, розуміння причиново-наслідкових зв'язків),

то інші компетентності передбачають більш конкретні завдання, як-от аналіз епізодів літературних творів екологічного спрямування або підготовка презентацій в рамках дослідницьких проєктів[10, с. 4–5]. На нашу думку, це може слугувати дороговказом для вчителів, які бажають провести інтегрований урок (або цикл уроків) та підготувати учнів до реалізації дослідницького проєкту, який також можна розглядати як форму інтегрованого навчання. Однак недостатня кількість навчально-методичного забезпечення, присвяченого принципам та способам реалізації інтеграції у викладанні предметів освітніх галузей «Мови й літератури (літературний компонент)», «Математика», «Природознавство», є суттєвою перешкодою в педагогічній роботі. Ще одна проблема полягає у відсутності чітких критеріїв оцінювання результатів інтегрованого навчання, зокрема того, як учні засвоїли зміст навчання відповідно до вимог Державного стандарту освіти і чи можливо виміряти якісну різницю між знаннями, здобутими під час традиційного навчання і знаннями, засвоєними в процесі інтеграції змісту навчання.

Наше уявлення про зміст поняття «образ світу» в змісті шкільної освіти буде неповним без з'ясування того, як його розуміють безпосередні учасники навчального процесу. З цією метою у лютому 2018 р. було проведене дослідження серед слухачів курсів підвищення кваліфікації Полтавського обласного інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського. Його суть полягала в анкетуванні вчителів української літератури. Загальна кількість респондентів становила 31 особу. Учителям було запропоновано дати відповідь (анонімно) на такі питання:

1. У чинному Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти сказано, що учні повинні вміти «виявляти національні образи світу і характери в літературі» (*Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – К. : Пед. преса. – № 4 – 5 (лютий). – 2012. – С. 34*). Який методичний супровід необхідний,

щоб учителі могли на належному рівні реалізувати цю вимогу Державного стандарту?

2. Як ви визначаєте зміст поняття «образ світу»?

3. Що, на вашу думку, спільне і відмінне між образом світу і науковим світоглядом?

З-поміж прикрих моментів можна назвати (окрім помилок у відповідях словесників) невелику кількість (3 шт.) анкет з прочерками – учителі відмовились давати відповіді на всі три питання. Аналіз відповідей на питання анкети дозволяє сказати таке:

Питання 1. Більшість педагогів висловили думку, що їхнього рівня знань і наявного методичного забезпечення недостатньо, щоб виконати цю вимогу Державного стандарту. На думку педагогів, для реалізації згаданої вимоги необхідні такі чинники: ілюстративний матеріал до тем, вивчення історико-соціального середовища, знання історичних епох, історичної основи творів, культурологічного матеріалу, символів, ментальності. Серед форм підвищення власного освітнього цензу в цій галузі вчителі назвали методичні рекомендації щодо творів, навчання і курсову перепідготовку вчителів. Певна кількість респондентів відмовилася дати відповідь на це питання, аргументувавши свій вибір невизначеністю понять «національні образи світу» і «характери в літературі». На їхню думку, це різні поняття, й об'єднувати їх в одному питанні, а тим паче впроваджувати разом, неможливо.

Питання 2. При визначенні поняття «образ світу» у більшості респондентів виникли труднощі. Частина відповіла питанням на питання, вимагаючи уточнення, який саме образ світу мається на увазі – навколишній, фантастичний, релігійний. Досить значна кількість учителів визначила це поняття як образ персонажа літературного твору, що, безперечно, не є правильним. Наведемо кілька вдалих визначень: «Це те, як сприймається світ певною особою (автором, читачем) тощо, картина, сприйняття реципієнтом-людиною»; «Це уявлення про оточуючий світ і певний тип мислення і

поводження»; «Образ того, що нас оточує: світ природи і світ людей (їх учинків і почуттів)».

Питання 3. На наш погляд, учителі загалом упоралися із завданням пояснити різницю між образом світу і науковим світоглядом. Їхні думки рухалися вздовж опозиції «емоційне сприйняття – раціональне пояснення». Можливо, спонтанність ситуації (яка насправді була запланована організаторами дослідження) завадила респондентам дібрати найточніші слова: «Образ світу – це те, як людина бачить світ, а науковий світогляд – це спосіб вивчення, освоєння навколишнього». Ще одна вдала відповідь, де вчитель підкреслює особистісну суть образу світу: «Науковий світогляд – точка зору науковців на існування світу. Образ світу – особистісне сприйняття світу».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки дослідження, зазначимо:

поняття «наукова картина світу» та «образ світу» є важливою складовою дидактичного інструментарію інтеграції знань учнів у межах освітніх галузей «Природничі науки», «Математика», «Мови і літератури»;

наукова картина світу та образ світу є взаємодоповнюючими, а не взаємовиключними поняттями: якщо наукова картина світу спрямована на пізнання об'єктивної дійсності, то образ світу має важливий елемент саморефлексії, тобто пропонує особистості знання про її внутрішній світ;

інтеграція змісту освітніх галузей «Природничі науки», «Математика», «Мови і літератури» може реалізовуватися на рівні сутнісної інтеграції (це передбачає пошук закономірностей та ознак, котрі об'єднують усі ці галузі знання як складові культури) та на рівні ключових компетентностей, що є наскрізними для всіх навчальних предметів;

складнощі, котрі спіткали вчителів при визначенні поняття «образ світу», засвідчують не слабкість їхньої професійної підготовки, а проблеми вітчизняної освіти, зокрема відсутність коментарів і пояснень до загальнообов'язкових документів, що визначають зміст освіти, неповне

представлення змісту Державного стандарту освіти в навчальних програмах, брак якісного методичних посібників для вчителів, недосконалість, а подекуди й застарілість системи курсового підвищення кваліфікації педагогів;

для успішної реалізації вищенаведеної вимоги Державного стандарту освіти необхідно надати вчителям доступ до методичного забезпечення, яке поглиблювало б знання вчителів про знакову природу літератури, про завдання літературної компаративістики, а відтак – про сучасні підходи до вивчення національних образів світу.

Література

1. Аверинцев С.С. Предварительные заметки к изучению средневековой эстетики / С.С. Аверинцев // Древнерусское искусство. Зарубежные связи. – М.: Наука, 1975. – С. 371–382.
2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира (стенограмма лекции) [Электронный ресурс] / Г.Д. Гачев / Режим доступа: <http://polit.ru/article/2007/05/24/kulturosob/> (на 31.03.2018).
3. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. – Полтава: Довкілля-К, 2004. – 472 с.
4. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж. Тільки освічені вільні. - Український педагогічний журнал. – 2016. – № 3. – С. 31–38.
5. Лотман Ю.М., Успенский Б.А. О знаковом механизме культуры / Ю.М. Лотман, Б.А. Успенский // Лотман Ю.М. Избранные статьи в 3-х томах. – Т. III. – Таллинн: Александра, 1995. – С. 326–344.
6. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб., 1998. С. 14–288.
7. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – К. : Пед. преса. національних літературах. – № 4 – 5 (лютий). – 2012. – С. 3 – 56.

8. Публічне обговорення проектів програм інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10–11 класів / МОН України та проект EdEra [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.ed-era.com/mon-nature/>.
9. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения. – М., 1985.
10. Українська література. 10–11 класи (рівень стандарту) : проект програми для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
11. Філософський енциклопедичний словник. – К. :Абрис, 2002. – 744 с.
12. Фроловская М.Н. Профессиональный образ мира педагога как универсалия педагогической культуры / М.Н. Фроловская // Известия Алтайского государственного университета. – 2010. – № 2–2. – С. 18–25.
13. Чушева Н.А. Понятие «образ мира» в психологической науке / Н.А. Чушева // Вестник ТГПУ. – 2007. – Вып. 10 (73). Психологические науки. – С. 20–23.
14. Эко У. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: Учебно-методическое пособие / Умберто Эко; пер. с ит. Е. Костюкович. — М.: Книжный дом «Университет», 2003. – 2 изд. – 240 с.
15. Языковая картина мира и системная лексикография / Отв. ред. Ю.Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 912 с.